

فصل نهم - مضمون ، محتوی و شکل شعر

هنرمند، آگاه یا ناخود آگاه ، « مضمونی » را برای شعرش انتخاب می‌کند . در این مورد ا.س. برادلی مینویسد :

«مضمون ... چیزی واقعی یا خیالی است ، که در ذهن مردم کاملاً تحصیل کرده وجود دارد . مضمون بهشت گمشده (۱) تبعید انسان به زمین است - آنچنان که در تخیل عمومی مردم انجیل خوان وجود دارد ... اگر نام شعر بتواند چیزی را برای ما روشن کند ، آنگاه مضمون چیزی خواهد بود که ما با جستجوی آن نام در کتاب لغت بدست می‌آوریم و یا مضمون معنای گفته‌ی مختصر و موجز کسی است که شعر را خوانده است .» (۲)

۱ - « بهشت گمشده » نام منظومه‌ایست از « میلتن » شاعر بزرگ انگلیس .

2. A . C. Bradley - «Poetry for Poetry's Sake» -
From : «Oxford Lectures on Poetry» - London -
Macmillan .

۲

فی المثل شاعری مضمون شعر خود را «جنگ ویتنام» انتخاب می‌کند ، سپس در شعر این مضمون را می‌پروراند و به شکل يك داستان ، يك تصوير ، يك روایت و غیره عرضه می‌دارد . پرورش مضمون حاصلی بنام «محتوی» دارد و در ایجاد آن روش‌هایی بکار گرفته شده و فنونی بکار رفته است. و بالاخره «محتوی» جایی زمانی و مکانی را اشغال کرده است . مجموعه‌ی این دسته از روشها ، فنون و جایگاه‌های زمانی و مکانی را «شکل» می‌خوانیم . شکل لباسی است «تعبیه شده» برای اندام محتوی .

۳

اندام هر محتوی «تعبیه»ی لباس خاصی را موجب میشود . اندازه‌های این اندام اندازه‌های لباس را تعیین میکنند و نظایر آن . پس «شکل» تابعی از «محتوی» است و باعتبار آن بوجود می‌آید . شاید بهتر باشد رابطه‌ی این‌دورا نزدیکتر از آن که گفته شد دانست . ممکن است تشبیه «شکل» به پوست بدن به مقصود مانزدیکتر باشد : «پوست» حجمی است که اندام را در خود دارد، و بدون آن اندام از هم می‌پاشد و ویران میشود ؛ درعین حال پوست ، علت وجودی و ترکیب خاص خود را به اعتبار وجود اندام بدست آورده است .

۴

پس از این اشاره به عناصر بنیادی شعر ، باید به تعیین وظیفه و ارزش هر يك از آنها بپردازیم . در این مورد **برادلی** گفته‌ی پرارزشی دارد : «مضمون ... در داخل شعر نیست ، بلکه در بیرون از آن قرار دارد . محتوی شعر به **يك چكاوك** (۱) افکاری نیست که با ذکر کلمه‌ی چكاوك برای مردم متوسط متبادر به ذهن میشود . این محتوی به «شلی» تعلق دارد . بنا -

براین مضمون مسئله‌ای نیست که به شعر ارتباط داشته باشد و متضاد مضمون هم **شکل شعر** نیست ، بلکه کلیت خود شعر است .

مضمون يك چیز است و شعر ، یعنی محتوی و شکل ، چیزی دیگر . با قبول این نظر روشن میشود که ارزش شعری نمی‌تواند در مضمون جای داشته باشد . بلکه این ارزش کلاد در متضاد آن ، یعنی در خود شعر قرار دارد. وقتی که در باره‌ی يك مضمون معین می‌توان اشعار متعددی با ارزش‌های مختلف ساخت ، چگونه مضمون می‌تواند ارزش شعر را معین کند ؟ (۱)

۵

مضمون شعر چیزی جدا از محتوی و شکل شعر است و ربطی بکار خلاقه‌ی شاعر ندارد . اگر تعبیر شاعرانه‌ی **مک لیش** را که «يك شعر باید محسوس و گنگ باشد ، بمانند میوه‌ای گرد» (۲) بپذیریم و یا اگر نظر **تروتسکی** را که «رابطه‌ی شکل و محتوی همچون رابطه‌ی پوست و میوه است» (۳) قبول کنیم ، باید بپذیریم که مضمون «هسته»ی وجود آورنده‌ی آنهاست ، جدا از پوست و درون بر ، حال آنکه آن دود دیگر سخت بهم مربوطند .

۶

«هر شعر دو نوع تجربه را عرضه می‌دارد . در یکسو داستان ، بحث ، تعمقات و اشارات شاعر است ، بعبارت دیگر آنچه که قابل تخیل ، تفکر یا درك است ... چنین تجربه‌ای تقریباً بطور کامل به «محتوی» شعر مربوط میشود . در سوی دیگر طرح کلمات يك شعر است که تشخیص کامل محتوی و نیز آگاهی کامل باینکه آیا همه‌ی چیز هائیکه خیال شده ، فکر شده

۱ - ا . س . برادلی - همان مقاله .

۲ - آرچیبالد مک لیش - شعر «هنر شعر» - ترجمه‌ی دکتر رضا براهنی -

مجله‌ی آرش - دوره اول - شماره ۴ - ص ۹۳

۳ - به نقل از دوستم هوشنگ وزیري .

۱ - نام این شعر **To a Sky Lark** است و به **Shelley** شاعر مشهور

انگلیس تعلق دارد .

و درك شده اند در كلمات كاملا بيان گردیده اند یا نه را شامل میشود . تجربه‌ی نوع دوم ارضائی عمیق تر را موجب میشود ، در این مورد باید با كلمات آشنائی بسیار زیاد تری داشت ... « (۱) ... » محتوی شامل فكر ، تداعی معانی ، تصویر سازی و عاطفه‌ی شاعر است و شكل شامل صدای كلمات ، ریتم آن ها و شكل نوشتن جملاتی كه كلمه را به نظم می كشند میباشد ... شكل واسطه ایست كه بوسیله‌ی آن تجربه‌ی شاعرانه‌ی بیان می گردد و بعنوان يك محرك مادی و بصورت تمثیلی از يك تجربه‌ی پیچیده - چرا كه با انتخاب نظم شعر ، صورتی را كه تجربه‌ی باید بخود بگیرد انتخاب می كنیم - حواس ما را متأثر میسازد . این عناصر كه اجزاء درهم فرو رفته و تفكیک ناپذیر و نیز عوامل بنیادی شعرند عبارتند از فكر ، تداعی ، معانی فرعی كلمات ، تصویرها ، عواطف ، كلمات ، ریتم كلمات و نیز صورت نظم کلی كلمات ... ما اگر چه می توانیم در ذهن خود هر عضو شعری را بطور مجرد از کلیت كار هنری مطالعه كنیم ، لکن باید همیشه بیاد داشته باشیم كه عناصر شعری به تنهایی و جدا از دیگران وجود خارجی ندارند و نمی توان یکی از آنها را جدا کرده و واقعیت آن را حفظ نمود . تنها در کلیت شعر است كه هر عضوی اهمیت خود و نیز زندگی شاعرانه اش را بازمی یابد. « (۲)

آنچه در فصول قبل راجع به كار شاعر گفتیم ، همه و همه ، به محتوی شعرا و وابسته است : آنجا كه دریچه‌های ناخود آگاه حافظه بازمیشود و خاطر و تخیل بهم می آید و كلمات باردار میشوند و تصویرها زاده می گردند . اما آنچه كه بدین ترتیب بروی كاغذ می آید عبارت است از پاره‌هایی از اندیشه كه لبالب از جوهر شعری اند ، لکن در بین این پاره‌ها ارتباط دقیقی وجود ندارد و ساختمان اصلی شعر هنوز روشن نیست :

۱ - گوری - همان كتاب - ص ۱۴

۲ - همان كتاب - ص ۲۰ و ۲۱

«از آنجا كه هر تکه از تجربه دارای طرح خاص خویش است (۱) ، شكل ، آن صورتی است كه تجربه‌ی شاعر در زیر فشار كلمات بخود می گیرد ، و نیز صورتی است كه كلمات وقتی بوسیله‌ی شاعر در يك طرح کلی ارائه می شوند دارا می گردند ...» (۲)

فصل نهم

بخشی از مطالب این فصل را قسمتی از مقاله‌ی بلند «ارزش‌های اجتماعی شعر» تشکیل میدهد. برای اطلاع بیشتر مراجعه کنید به:
«ارزش‌های اجتماعی شعر» - اسماعیل نوری علاء - مجله‌ی آرش - دوره‌ی سوم - شماره‌ی چهارم.

این زیر نویس به كتاب «گوری» تعلق دارد .

۲ - گوری - همان كتاب - ص ۹۳